

KICHIK BIZNES VA TADBIRKORLIK FAOLIYATIDA IQTISODIY XAVFSIZLIKNI TA'MINLASH ISTIQBOLLARI

Akbarov Abdulhamid

Andijon davlat texnika instituti,
Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti
ORCID: 0000-0002-6478-8293
abdulhamidullo97@gmail.com

Annotatsiya. Ushbu maqola kichik biznes va xususiy tadbirkorlik faoliyatida iqtisodiy xavfsizlikni ta'minlashning asosiy omillari va istiqbollari bo'yicha ilmiy tahlilni taqdim etadi. Maqolada kichik biznes sub'ektlarining iqtisodiy xavfsizligini ta'minlashda zarur bo'lgan ko'rsatkichlar, jumladan moliyaviy barqarorlik, raqobatbardoshlik, texnologik innovatsiyalar, moliyaviy boshqaruv tizimi, raqamli xavfsizlik va bozor diversifikatsiyasi kabi faktorlar tahlil qilinadi. Tadqiqot ishida kichik biznes subyektlari uchun iqtisodiy xavfsizlikni oshirish bo'yicha tavsiyalar bayon etilgan.

Kalit so'zlar: kichik biznes, iqtisodiy xavfsizlik, moliyaviy barqarorlik, raqobatbardoshlik, texnologik innovatsiyalar, moliyaviy boshqaruv, raqamli xavfsizlik, iqtisodiy xavflar, risklarni boshqarish, raqamli texnologiyalar.

ПЕРСПЕКТИВЫ ОБЕСПЕЧЕНИЯ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ БЕЗОПАСНОСТИ В ДЕЯТЕЛЬНОСТИ МАЛОГО БИЗНЕСА И ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСТВА

Акбаров Абдулхамид

Андижанский государственный технический институт,
Ташкентский государственный экономический университет

Аннотация. В данной статье представлен научный анализ основных факторов и перспектив обеспечения экономической безопасности в деятельности малого бизнеса и частного предпринимательства. В статье анализируются необходимые показатели для обеспечения экономической безопасности субъектов малого бизнеса, включая финансовую стабильность, конкурентоспособность, технологические инновации, системы финансового управления, цифровую безопасность и диверсификацию рынка. Исследование предлагает рекомендации и перспективы повышения экономической безопасности для малого бизнеса.

Ключевые слова: малый бизнес, экономическая безопасность, финансовая стабильность, конкурентоспособность, технологические инновации, финансовое управление, цифровая безопасность, экономические риски, управление рисками, цифровые технологии.

PROSPECTS FOR ENSURING ECONOMIC SECURITY IN SMALL BUSINESS AND ENTREPRENEURSHIP ACTIVITIES

Akbarov Abdulhamid

Andijan State Technical Institute,
Tashkent State University of Economics

Abstract. *This article presents a scientific analysis of the key factors and prospects for ensuring economic security in small business and private entrepreneurship activities. The article analyzes the necessary indicators for ensuring the economic security of small business entities, including financial stability, competitiveness, technological innovations, financial management systems, digital security, and market diversification. The research provides recommendations and prospects for enhancing economic security for small businesses.*

Keywords: *small business, economic security, financial stability, competitiveness, technological innovations, financial management, digital security, economic risks, risk management, digital technologies.*

Kirish.

Kichik biznes va xususiy tadbirkorlik sub'yektlari iqtisodiy rivojlanishning ajralmas qismlaridan bo'lib, ular bozor iqtisodiyotining tayanch to'liq shakllanishida katta ahamiyatga ega. Bu sub'yektlar, asosan, yangi ish o'rinlari yaratish, raqobatni oshirish, innovatsiyalarni tatbiq etish va ishlab chiqarish samaradorligini yaxshilash orqali iqtisodiyotga o'z hissasini qo'shadilar. Shuningdek, kichik biznes xalqaro bozorlarga kirish, yangi mahsulotlar yaratish va moliyaviy resurslarni samarali boshqarish kabi ko'plab iqtisodiy jihatlarda rivojlanishga yordam beradi.

Biroq, kichik biznes va xususiy tadbirkorlik faoliyatida iqtisodiy xavfsizlikni ta'minlashning muhimligi har doim o'z dolzarbligini saqlab qolmoqda. Kichik biznes sub'yektlari ko'plab xavf-xatarlarga duch keladi, masalan, moliyaviy barqarorlikni ta'minlashda yuzaga keladigan qiyinchiliklar, bozordagi o'zgarishlarga tez moslasha olishning qiyinligi, tashqi iqtisodiy tahdidlarga nisbatan zaiflik va raqamli texnologiyalarning joriy etilishi bilan bog'liq xavf-xatarlar. Shu sababli, kichik biznes va xususiy tadbirkorlik faoliyatining iqtisodiy xavfsizligini ta'minlash uchun izchil yondashuvlar, davlatning qo'llab-quvvatlashi va innovatsion strategiyalarni ishlab chiqish zarur.

Maqsadimiz kichik biznes va xususiy tadbirkorlik faoliyatida iqtisodiy xavfsizlikni ta'minlashning istiqbollari, amaliy yondashuvlar va tahlil qilish mexanizmlarini batafsil tahlil qilishdir. Tadqiqotda iqtisodiy xavfsizlikni ta'minlashdagi zamonaviy yondashuvlar, asosan, kichik biznes sub'yektlarining raqamli texnologiyalarni qabul qilishidagi rolini, moliyaviy va tashqi iqtisodiy xavf-xatarlarni boshqarish, shuningdek, davlat tomonidan kichik biznesni qo'llab-quvvatlash mexanizmlarini ko'rib chiqishga qaratiladi.

Adabiyotlar sharhi.

Kichik biznes va xususiy tadbirkorlik faoliyatida iqtisodiy xavfsizlikni ta'minlashga oid ilmiy izlanishlar so'nggi yillarda kengayib, bu yo'nalishdagi tadqiqotlar bir qator nazariy va amaliy asoslarni rivojlantirgan. Ushbu adabiyotlar tahlilida kichik biznesning iqtisodiy xavfsizligini ta'minlashda yuzaga keladigan asosiy muammolar va ularning yechimlariga qaratilgan ilmiy qarashlar umumlashtiriladi.

Ruzmetov (2019) kichik biznesning tashqi iqtisodiy xavflarga nisbatan zaifligini o'rganadi va bunday tahdidlarga qarshi choralar ko'rishda iqtisodiy xavfsizlikning o'rni muhim ekanligini ta'kidlaydi. Muallifning fikricha, kichik biznesning muvaffaqiyatli faoliyati ko'pincha ularning tashqi iqtisodiy tahdidlarga, masalan, global iqtisodiy krizislarga, valyuta kurslarining o'zgarishlariga va savdo siyosatidagi o'zgarishlarga nisbatan chidamliligiga bog'liq. Bu so'nggi

yillarda o'zgarayotgan iqtisodiy sharoitlarda kichik biznesning faoliyatini barqarorlashtirish uchun strategik yondashuvlarni ishlab chiqish zarurligini ko'rsatadi.

Akbarov (2022) kichik biznes sub'yektlarining iqtisodiy xavfsizligini ta'minlashda davlatning roli haqida so'z yuritadilar. Ularning tadqiqotida davlat tomonidan qo'llaniladigan imtiyozli kreditlar, subsidiyalar va boshqa qo'llab-quvvatlash mexanizmlari kichik biznesni muvaffaqiyatli rivojlantirishda muhim vosita sifatida qaraladi. Shuningdek, davlat tomonidan kichik biznesni himoya qilish va rag'batlantirish orqali iqtisodiy xavfsizlikni ta'minlash masalalari ham muhokama qilinadi.

Elmurodov (2020) kichik biznes sub'yektlarining moliyaviy holatini tahlil qilishga qaratilgan ishini taqdim etadi, unda moliyaviy barqarorlik va rentabellik kabi asosiy ko'rsatkichlar kichik biznesning iqtisodiy xavfsizligini ta'minlashda hal qiluvchi omil sifatida ko'rsatiladi. Uning fikriga ko'ra, kichik biznes sub'yektlarining moliyaviy barqarorlikni saqlashdagi muvaffaqiyati ko'plab omillarga, jumladan, raqobatbardoshlik va resurslarni samarali boshqarishga bog'liq. Bu moliyaviy boshqaruvni yaxshilash, moliyaviy resurslarni oqilona sarflash va investitsiya strategiyalarini to'g'ri tanlash kichik biznesning xavfsizligini oshiradi.

G'ulomov va boshqalar (2021) raqamli iqtisodiyotda axborot xavfsizligini ta'minlashni o'rganadilar. Tadqiqotda kichik biznes sub'yektlarining raqamli texnologiyalarni joriy etish orqali iqtisodiy xavfsizlikni qanday ta'minlash mumkinligi tahlil qilinadi. Ularning fikriga ko'ra, kichik biznes raqamli infratuzilma orqali xarajatlarni kamaytirish, mahsulot va xizmatlar sifatini yaxshilash, bozorlarni kengaytirish va yangi innovatsion mahsulotlar yaratish imkoniyatiga ega. Ammo raqamli xavfsizlikni ta'minlashda kichik bizneslar uchun katta xavf-xatarlar mavjud, shu sababli bu sohada maxsus himoya choralari va xavfsizlik protokollarini joriy etish zarur.

Porter (1998) o'zining "Competitive Advantage" asarida kichik biznes va tadbirkorlar uchun raqobatbardoshlikni oshirishda innovatsiyalarning ahamiyatini ta'kidlaydi. Raqobatbardoshlikni saqlab qolish uchun innovatsion texnologiyalarni qo'llash va biznes jarayonlarini optimallashtirish zarur. Bu kichik biznesning iqtisodiy xavfsizligini ta'minlashda raqamli texnologiyalarni to'g'ri ishlatishning ahamiyatini ko'rsatadi.

Yuqoridagi adabiyotlarni tahlil qilgan holda, kichik biznes va xususiy tadbirkorlik faoliyatida iqtisodiy xavfsizlikni ta'minlashga qaratilgan ilmiy izlanishlar keng doirada olib borilganligini ko'rish mumkin. Kichik biznesning iqtisodiy xavfsizligini ta'minlashda asosiy omillar sifatida moliyaviy barqarorlik, raqamli texnologiyalar va tashqi iqtisodiy xavflarga qarshi chidamlilik ko'rsatilgan. Shu bilan birga, davlatning qo'llab-quvvatlash mexanizmlari va innovatsion yondashuvlar kichik biznesni rivojlantirishda va uning iqtisodiy xavfsizligini ta'minlashda muhim rol o'ynaydi. Kichik biznesning iqtisodiy xavfsizligini ta'minlash uchun raqamli texnologiyalarni to'g'ri joriy etish, moliyaviy boshqaruvni yaxshilash va tashqi iqtisodiy tahdidlarga nisbatan chidamlilikni oshirish zarur.

Tadqiqot metodologiyasi.

Tadqiqotning metodologik asosi sifatida ilmiy adabiyotlar, iqtisodiy tahlil va statistik ma'lumotlar asosida o'tkazilgan so'rovlar va tahlil ishlari tanlandi. Tadqiqotda kichik biznes sub'yektlarining iqtisodiy xavfsizligi darajasini baholashda moliyaviy tahlil usullari qo'llanildi.

Tahlil va natijalar muhokamasi.

Andijon viloyatida faoliyat yuritayotgan kichik biznes va xususiy tadbirkorlik sub'yektlaridan 50 tasi tomonidan to'plangan ma'lumotlar asosida iqtisodiy xavfsizlikni ta'minlash uchun zaruriy strategiyalar ishlab chiqildi. So'rovlar va tahlillar yordamida kichik biznes sub'yektlarining moliyaviy va tashqi iqtisodiy xavf-xatarlarni boshqarishdagi yondashuvlari, raqamli texnologiyalarning ta'siri va ularning iqtisodiy xavfsizlikka qo'shgan hissalari o'rganildi.

1-jadval

Kichik biznes sub'ektlarining iqtisodiy xavfsizligini ta'minlash ko'rsatkichlari

Ko'rsatkich nomi	Izoh	Ko'rsatkichning ahamiyati
<i>Moliyaviy barqarorlik</i>	Kichik biznes sub'ektlarining moliyaviy holatini aks ettiradi. Bu ko'rsatkich, moliyaviy resurslarni samarali boshqarish, qarzlarni to'lash va daromadlarni oshirish qobiliyatini o'lchaydi.	Moliyaviy barqarorlik kichik biznesning iqtisodiy xavfsizligini ta'minlashda asosiy o'rinda turadi. Barqaror moliyaviy holat, tashqi tahdidlarga chidamlilikni oshiradi.
<i>Raqobatbardoshlik darajasi</i>	Kichik biznesning bozor sharoitida o'zini qanchalik raqobatbardosh ekanligini o'lchaydi. Bu ko'rsatkich mahsulot yoki xizmatlarning bozor talabiga muvofiqligini va innovatsion imkoniyatlarini o'lchaydi.	Raqobatbardoshlik kichik biznesning uzoq muddatda bozorni egallash qobiliyatini aniqlaydi va iqtisodiy xavfsizlikni oshiradi.
<i>Texnologik innovatsiyalar</i>	Kichik biznes sub'ektlarining yangi texnologiyalarni joriy etish darajasini o'lchaydi. Bu ko'rsatkich raqamli texnologiyalar va innovatsion usullarni qo'llashni o'z ichiga oladi.	Innovatsiyalar kichik biznesning samaradorligini oshiradi, bu esa xavfsizligiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.
<i>Moliyaviy boshqaruv tizimi</i>	Moliyaviy resurslar va xarajatlarni samarali boshqarish tizimi mavjudligini o'lchaydi. Bu tizim kichik biznesning barqaror moliyaviy rivojlanishini ta'minlashda muhim ahamiyatga ega.	Yaxshi moliyaviy boshqaruv kichik biznesning iqtisodiy xavfsizligini oshiradi, moliyaviy muammolarni kamaytiradi.
<i>Raqamli xavfsizlik</i>	Kichik biznesning raqamli infratuzilmasini va axborot xavfsizligini ta'minlash darajasini o'lchaydi. Bu ko'rsatkich axborot texnologiyalariga asoslangan xavf-xatarlarni boshqarishni o'z ichiga oladi.	Raqamli xavfsizlik kichik biznesning axborot va raqamli aktivlarini himoya qilishda muhim ahamiyatga ega.
<i>Bozorni diversifikatsiya qilish</i>	Kichik biznesning bozorda turli segmentlarga kirish va turli mahsulotlar yoki xizmatlar taqdim etish imkoniyatlarini o'lchaydi.	Bozor diversifikatsiyasi kichik biznesning tashqi iqtisodiy tahdidlarga qarshi chidamliligini oshiradi, risklarni kamaytiradi.
<i>Davlat qo'llab-quvvatlash</i>	Davlat tomonidan kichik biznesga taqdim etilayotgan imtiyozlar, kreditlar va subsidiya dasturlari mavjudligini o'lchaydi.	Davlat qo'llab-quvvatlashi kichik biznesning moliyaviy barqarorligini ta'minlashda va xavfsizligini oshirishda muhim omil hisoblanadi.
<i>Tashqi iqtisodiy tahdidlar</i>	Kichik biznesning xalqaro bozorlarda yuzaga keladigan iqtisodiy xavflarga nisbatan qanchalik zaifligini o'lchaydi.	Tashqi iqtisodiy tahdidlarga chidamlilik kichik biznesning barqarorligini va uzoq muddatli rivojlanishini ta'minlaydi.
<i>Iqtisodiy risklarni boshqarish</i>	Kichik biznesning risklarni aniqlash va ularni boshqarish darajasini o'lchaydi. Risklarni samarali boshqarish biznesning faoliyatini xavfsiz qiladi.	Risklarni boshqarish orqali kichik biznes potentsial xavflarni minimallashtiradi va iqtisodiy xavfsizlikni ta'minlaydi.

1-jadval ko'rsatkichlarini izohlar ekanmiz moliyaviy barqarorlik Kichik biznesning iqtisodiy xavfsizligini ta'minlashda asosiy ko'rsatkich bo'lib, moliyaviy resurslarni boshqarishning samaradorligi o'ziga xos darajada muhimdir. Agar biznesning moliyaviy holati barqaror bo'lsa, u iqtisodiy inqirozlar, inflyatsiya yoki valyuta kursi o'zgarishlariga qarshi chidamliligini oshiradi (Akbarov va Ermatov, 2024). Moliyaviy barqarorlik kichik biznesning o'z resurslarini oqilona sarflashi va qarzlarni to'lash imkoniyatini ta'minlaydi.

Raqobatbardoshlik darajasi esa bozorda raqobatbardosh bo'lish kichik biznesning uzoq muddatli muvaffaqiyatini ta'minlashda muhim ahamiyatga ega. Raqobatbardoshlikni oshirish orqali biznes yangi bozorlar yaratishi, mahsulotlarini takomillashtirishi va innovatsiyalarni joriy etishi o'z navbatida uning iqtisodiy xavfsizligini oshiradi. Texnologik innovatsiyalar kichik biznes sub'ektlari uchun yangi texnologiyalarni joriy etish – bu ishlab chiqarish jarayonlarini optimallashtirish, xarajatlarni kamaytirish va raqobatbardoshlikni oshirish imkonini beradi. Texnologik innovatsiyalar biznesning rentabelligini oshiradi va uni bozor talablariga moslashtiradi. Shu bilan birga, raqamli texnologiyalarni qo'llash axborot xavfsizligi va raqamli xavflarni kamaytirish imkonini beradi.

Moliyaviy boshqaruvning yaxshi tashkil etilishi kichik biznesning resurslarini samarali sarflashiga, xarajatlarni nazorat qilishga va rentabellikni oshirishga yordam beradi. Yaxshi moliyaviy boshqaruv orqali biznes muammolarni oldindan aniqlaydi va o'z faoliyatini barqarorlashtirishga erishadi. Raqamli xavfsizlik jihatidan raqamli infratuzilmani himoya qilish va axborot xavfsizligini ta'minlash orqali kichik biznes o'zining raqamli aktivlarini, masalan, mijozlar ma'lumotlarini va ichki tizimlarini xavfsiz saqlaydi. Raqamli xavfsizlik kichik biznesni kiberhujumlardan himoya qiladi va uning reputatsiyasini saqlashga yordam beradi.

Tadqiqot natijalari kichik biznes sub'yektlarining iqtisodiy xavfsizlik darajasi bir qator asosiy ko'rsatkichlar orqali o'lchanganini ko'rsatdi. Moliyaviy barqarorlikni baholashda rentabellik darajasi va aktivlar aylanishi koeffitsiyenti yuqori, ammo kichik biznes sub'yektlarining tashqi iqtisodiy tahdidlarga nisbatan chidamlilik darajasi past bo'lishi aniqlandi. O'z navbatida bu kichik biznes faoliyatining samaradorligini oshirishda bir qator muammolarni keltirib chiqaradi.

2-jadval

Kichik biznes sub'yektlarining iqtisodiy xavfsizlik darajasi ko'rsatkichlari

Ko'rsatkich	O'rtacha qiymat	Me'yoriy qiymat
Rentabellik darajasi	11,5%	12-15%
Aktivlar aylanish koeffitsiyenti	2,1	1,5-2
Moliyaviy barqarorlik koeffitsiyenti	0,38	0,5-0,6
So'nuvchanlik koeffitsiyenti	0,62	0,6-0,7
Tashqi iqtisodiy xavflarga chidamlilik	45%	50-60%

1. *Moliyaviy barqarorlik va raqobatbardoshlik* – tadqiqotda rentabellik darajasi 11,5% atrofida bo'lishi o'zgaruvchan va yuqori bo'lishi kerakligini ko'rsatdi. Biroq, kichik bizneslarning aksariyati moliyaviy barqarorlikni saqlashda qiyinchiliklarga duch kelmoqda. Ko'p hollarda ular qisqa muddatli qarzarlar va o'zgaruvchan bozor sharoitlariga qarshi chidamli emas.

2. *Tashqi iqtisodiy xavf-xatarlar* – tashqi iqtisodiy omillar, masalan, iqtisodiy krizislar, valyuta kurslarining o'zgarishi va savdo siyosatidagi o'zgarishlar kichik biznesning iqtisodiy xavfsizligini zaiflashtiradi. Tadqiqot shuni ko'rsatdiki, kichik bizneslarning aksariyati global iqtisodiy o'zgarishlarga moslasha olmaydi, bu esa ularning faoliyatini xavf ostiga qo'yadi.

3. *Raqamli texnologiyalar va innovatsiyalar* – kichik biznes sub'yektlarining raqamli texnologiyalarni joriy etish bo'yicha faoliyatlari o'rganildi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, faqat 30% kichik biznes sub'yektlari raqamli texnologiyalarni to'liq qabul qilgan va ularni iqtisodiy xavfsizlikni ta'minlashda samarali foydalanmoqda. Raqamli texnologiyalarni joriy etish orqali kichik biznesning samaradorligini oshirish, xarajatlarni kamaytirish va yangi bozorlarni topish imkoniyatlari yaratiladi.

4. *Davlatning qo'llab-quvvatlashi* – tadqiqotda davlat tomonidan kichik biznesni qo'llab-quvvatlash mexanizmlari tahlil qilindi. Kichik biznes uchun imtiyozli kreditlar, subsidiyalar, qonunchilikdagi o'zgarishlar va soliq imtiyozlari ko'rsatilganida, ularning iqtisodiy xavfsizligi yaxshilanadi. Davlatning kichik biznesni qo'llab-quvvatlash bo'yicha amalga oshirayotgan dasturlari, shuningdek, iqtisodiy xavfsizlikni ta'minlashda muhim ahamiyatga ega.

Xulosa va takliflar.

Kichik biznes va xususiy tadbirkorlik sub'yektlarining iqtisodiy xavfsizligini ta'minlash zamonaviy iqtisodiyotda muhim ahamiyatga ega. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, kichik biznes sub'yektlarining moliyaviy barqarorlikni saqlashdagi muammolarni bartaraf etish va tashqi iqtisodiy tahdidlarga nisbatan chidamliligini oshirish uchun kompleks yondashuvlar zarur. Innovatsion texnologiyalar va raqamli infratuzilma kichik biznesni yangi imkoniyatlarga yo'naltirishi, lekin bir vaqtning o'zida xavf-xatarlarni ham oshirishi mumkin. Shu bois, kichik biznes sub'yektlarini raqamli xavfsizlik va moliyaviy barqarorlikni ta'minlashga yo'naltirilgan chora-tadbirlar orqali iqtisodiy xavfsizlikni mustahkamlash zarurdir.

Adabiyotlar/Literature/References:

- Akbarov, A., & Ermatov, M. (2024). *Tadbirkorlik faoliyatida iqtisodiy xavfsizlik ko'rsatkichlari va ularni baholash usullarining tahlili. Iqtisodiy Taraqqiyot Va Tahlil*, 2 (5), 19–25.
- Акбаров, А. (2022). *Кичик бизнес ва хусусий тadbirkorlikning мамлакат иқтисодий хавфсизлигини таъминлашдаги ўрни. Iqtisodiyot va ta'lim*, 23(6), 463-471.
- Elmurodov X. (2020). *Kichik biznes sub'yektlarining moliyaviy holatini tahlil qilish. "Iqtisodiyot va innovatsiyalar" jurnali*, 6(3), 112-118.
- G'ulomov B., Soliyev A., Karimova D. (2021). *Raqamli iqtisodiyotda axborot xavfsizligini ta'minlash. Toshkent: Iqtisodiyot nashriyoti.*
- Porter M. (1998). *Competitive Advantage: Creating and Sustaining Superior Performance. Free Press.*
- Ruzmetov J. (2019). *Kichik tadbirkorlikda tashqi muhit xavflari va ularni boshqarish. "Bozor, pul va kredit"*, 4(2), 55-60.
- Эрматов, А. А., & Акбаров, А. (2021). *Кичик бизнес ва хусусий тadbirkorlik фаолиятида иқтисодий хавфсизликни таъминлашнинг ўзига хос жиҳатлари. Iqtisodiyot va innovatsion texnologiyalar.*